

РЕЗЮМЕ

ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ РАЗВИТИЕ РУССКИХ ЗАКАРПАТЬЯ (1989-2001 гг.).

Зан М.П. (*Ужгород*)

В статье на основе архивных и статистических материалов анализируются условия и динамика этнокультурного развития русских Закарпатья (1989-2001 гг.). Автор рассматривает результаты переписей населения 1989 и 2001 гг., миграционные процессы, динамику национального образования, культурно-массовую работу, роль национально-культурных обществ в социальной жизни а также религиозные приоритеты русских края.

SUMMARY

ETHNOCULTURAL DEVELOPMENT OF THE RUSSIANS IN TRANSCARPATIA (years 1989-2001).

Zan M. (*Uzhhorod*)

In the article are outlined the conditions and dynamics of ethnocultural development of the Russian national minority in Transcarpathia (1989-2001). The investigation illustrates the results on the basis of archives and statistics sources. The author pays his attention to the result of population censuses of 1989 and 2001, the problem migration processes, the dynamics of national education, mass-cultural work, the role of the national-cultural societies in social life and the religious priorities of the Russians of Transcarpathia.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1991-2002 рр.)

ОСТАПЕЦЬ Ю.О. (*Ужгород*)

Дослідження виборів і поведінки виборців є однією з головних проблем як зарубіжної так і вітчизняної політичної науки. На загальнонаціональному рівні такі дослідження з'являються починаючи з перших виборів Президента України в 1991 році. На регіональному рівні таких досліджень є значно менше і до того ж вони є розрізненими і не систематичними (наприклад, Закарпатська область).

Автор статті ставить собі за мету охарактеризувати основні напрямки електоральних досліджень в Закарпатській області та дати аналіз діяльності наукових центрів по вивченню громадської думки, які приймали участь у парламентських виборах 1998 та 2002 рр.

Необхідність такого типу досліджень актуалізується наявністю соціального замовлення від зацікавлених суб'єктів виборчого процесу, яким потрібні наукові знання про особливості пове-

дінки виборців, способи мобілізації електорату, шляхи підвищення культури політичного вибору та механізм відносно достовірного прогнозування результатів виборчого процесу. З іншого боку такі дослідження потрібні і для самих виборців: для розширення їх електорального кругозору, ліквідації інформаційного вакууму щодо перебігу виборчих процесів тощо.

Перші дослідження виборчого процесу в області з'являються напередодні і після парламентських виборів 1998 р. Напередодні виборів 1998 р. виходить книга, яка має скоріше довідковий, ніж аналітичний характер «Політичні партії в Закарпатті», авторами якої були заступник голови обласної державної адміністрації (ОДА) П. Токар та спеціаліст управління внутрішньої політики ОДА Н. Токарчик [1]. Аналітичними в книзі є останні розділи, де авторами розглядаються результати соціологічного дослідження про передви-

борні уподобання закарпатського електорату, характеризується розстановка партійно-політичних сил в області напередодні парламентських виборів 1998 р.

Аналіз результатів виборів 1998 р. в Закарпатській області зроблений в розгорнутій статті Н. Токарчик "Вибори-98 в Закарпатті. Соціолого-політологічний аналіз"[2]. Крім Н. Токарчик результати виборів до Верховної Ради України охарактеризовані автором статті, але дещо пізніше і вже в порівнянні з результатами виборів до Верховної Ради України 2002 р. [3].

Після парламентських виборів 1998 р. електоральна проблематика розглядалась лише на сторінках преси і була пов'язана з президентськими виборами 1999 р. Виключенням можуть бути декілька статей в обласних газетах, де приводяться результати рейтингових опитувань відносно впливовості політичних партій [4].

До електоральних досліджень можна віднести ряд праць молодого дослідника М. Токара «Партії національних меншин Закарпаття (20–30-ті роки ХХ ст.)» [5] та «Проукраїнські політичні партії Закарпаття в 1919–1939 рр.» [6]. В роботах дослідником аналізується партійна структура краю в 20–30-х рр. ХХ ст., розглядається діяльність різних партій, в тому числі і їх участь у виборах до парламенту Чехословаччини 1924, 1925, 1929 та 1935 рр. Загалом партійно-електоральні традиції на Закарпатті початку-середини ХХ ст. входять до кола наукових інтересів багатьох закарпатських фахівців. Серед таких досліджень слід відмітити праці М.Вегеша [7], Р.Офіцинського[8] та дослідницькі проекти колективу авторів «Нарисів історії Закарпаття» [9] та «Вони боронили Карпатську Україну» [10].

Специфічне географічне розташування області (межує з Угорщиною, Словачією, Румунією, Польщею) – головна причина того, що ряд закарпатських дослідників у своїх працях вивчають електоральні процеси в сусідніх державах. Специфіка електоральних процесів в Чехії

висвітлена у працях В.Лемака [11]. Аналіз парламентських виборів 1990, 1994, 1998 рр. в Угорщині і виборів 2001р. до парламенту Польщі зроблений в статтях Ю.Остапця [12]. Партії і вибори в Словачії і Чехії є предметом дослідження В.Приходька [13]. Порівняльний аналіз виборів у Чехії, Словачії та Угорщині представлений в статті Л.Дорош та І. Сюська "Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: Рік 2002- завершення трансформації?" [14].

Аналіз партійної системи України, впливовості політичних партій у контексті участі їх у виборах до Верховної Ради України 1994, 1998 та 2002 рр. зроблений в статтях М.Вегеша, Ю.Остапця "Політичні партії в Україні. 1990-2001- рр." [15] та Ю.Остапця, Н.Шестак "Загальна характеристика парламентських виборів 2002 р. в Україні" [16].

Партійна структура краю, участь осередків політичних партій області в парламентських виборах 1994, 1998 рр. та президентських 1999 р. характеризується в статті Ю. Остапця та І. Горобченко "Формування та розвиток осередків політичних партій в Закарпатській області (1991-2001 рр.)" [17].

До електоральних досліджень можна віднести і ряд змістовних статей в обласних ЗМІ, де аналізуються результати парламентських виборів 2002 р. в Закарпатській області, участь у виборах політичних партій, зв'язок політичних партій з різними ЗМІ тощо. Перш за все слід відмітити цикл статей присвячених аналізу результатів виборів до Верховної Ради України, надрукованих в газеті "Європа – Центр" [18].

Однією з характерних ознак організації і проведення виборів на Закарпатті в 1998 р. – відсутність опитування громадської думки. Пов'язано це було з відсутністю наукових центрів, які б могли такі опитування проводити.

Дещо кращою ситуація стала напередодні парламентських виборів 2002 р. Але, як покажуть вибори, тільки в кількісному, але аж ніяк не в якісному розумін-

ні. Учасниками виборчої кампанії стали ряд новоутворених науково-дослідних центрів:

I. Закарпатська обласна група медіації «Медіум» (О.Пелін), яка була утворена 27 січня 1998 р. В ході виборчої кампанії нею зроблено:

1. Контент-аналіз програм вісімнадцяти впливових у регіоні політичних партій та результатів їх діяльності.

2. Побудована віртуальна модель політичного простору України та Закарпаття.

3. Контент-аналіз програм найбільш рейтингових виборчих блоків та кандидатів у депутати до Верховної Ради України.

4. Вторинний аналіз інформації по вивченню електоральних настроїв населення Закарпаття, зібраної співробітниками регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень.

5. Пілотажне опитування з метою вивчення впливу соціально-психологічного самопочуття населення та виборчих настроїв.

Центр володіє найбільш потужною базою даних, оскільки його голова О.Пелін займається вивченням громадської думки населення краю понад 10 років. Результати досліджень опубліковані в науковому збірнику та в періодичній пресі [19]. «Медіум»-центр є політично незаангажованою структурою.

II. «Карпатський центр полінгівих досліджень». Президентом центру є ужгородський бізнесмен В. Панасенко, а виконавчим директором Ф.Шандор. Центр був утворений в січні 2002 р. як виклик на непрофесійні дослідження, результати яких постійно публікувались в обласній пресі. Полінговий центр має досвід у дослідженні рейтингу ЗМІ, вивченню ціннісних орієнтацій та електоральних настроїв громадян, рейтингу політичних партій. Банк даних полінгівого центру нараховує понад десяток масивів емпіричної інформації, які можуть бути використані для вторинного аналізу.

Карпатський центр полінгівих досліджень 01.03.2002 р. проводив рейтингове дослідження передвиборчих симпа-

тій в Берегівському окрузі (№72), а 05.07.2002 р. в Ужгородському окрузі (№70). Рейтинг політичних партій в Берегівському районі за даними центру є наступний: 1. Виборчий блок В.Ющенка «Наша Україна» – 21,7%, 2. СДПУ(о) – 17,2%, 3. ВБ «За єдину Україну» – 9,6%, 4. КПУ – 5,7%, 5. ВПО «Жінки за майбутнє» – 3,3%, 6. ВБ Ю.Тимошенко – 1,6%. Рейтинг політичних партій в Ужгородському окрузі був слідуєчим: 1. ВБ В.Ющенка «Наша Україна» – 26,4%, 2. СДПУ(о) – 11,6%, 3. ВБ «За єдину Україну» – 9,8%, 4. ВБ Ю.Тимошенко – 4,8%, 5. ВПО «Жінки за майбутнє» – 4,8%, 6. ПЗУ – 3,8%, КПУ – 3,2%.

У виборчій кампанії 2002 р. полінгівий центр показав себе як прихильник ВБ В.Ющенка «Наша Україна». З кандидатом від «Нашої України» центр працював і на перевиборах Ужгородського міського голови у вересні 2002 р.

III. Громадська організація «Центр політичних досліджень», яка була утворена в 2001 р. Очолює З.Олень. Центр працює під егідою обласного осередку політичної партії «Трудова Україна». В ході виборчої кампанії центром було проведено ряд рейтингових досліджень в м.Ужгороді відносно впливовості політичних партій і окремих кандидатів.

Дослідження центру мають поверхневий характер, деякі їх результати опубліковані на шпальтах обласних газет [20]. На виборах міського голови центром був проведений exit poll, результати якого суттєво не відрізнялися від результатів виборів.

IV. Асоціація соціологів Закарпаття, яку очолює кандидат соціологічних наук, П.Токар.

Асоціація має потужну базу даних по вивченню громадської думки населення краю. Її членами були зроблені 3 панельні дослідження ціннісних орієнтацій населення області, результати яких опубліковані у вигляді монографій: «Регіональне управління і ринок» [21], «Національний рух на Закарпатті: 1988–1993 рр. Соціолого-політологічний аналіз» [22], «Соціальне самопочуття та ціннісні орієнтації за-

карпатців» [23]. В кожній монографії суттєве місце відводиться партійно-політичній проблематиці.

Так, А.Колібаба та І.Мигович на основі соціологічного дослідження роблять наступний висновок відносно залученості населення до політики на початку 90-х рр. ХХст. на Закарпатті: «67,4% респондентів політика цікавить в тій чи іншій мірі, абсолютно не цікавить 32,6%. Низькою є участь в роботі політичних партій – 4,9% респондентів, в місцевих Радах – 10,4%, національно-культурних товариствах – 9,1%». Авторами дослідження також робляться висновки щодо орієнтації закарпатців у суспільно-політичній сфері:

а) більшість населення області після мітингової хвилі 1990–1991 рр. починає уникати участі в політиці;

б) осередки партій, утворених в області після заборони діяльності Комуністичної партії, залишаються нечисленними, не мають соціальної бази, авторитетних лідерів і дієздатного активу. Істотне значення має і їх різка конфронтаційність з органами влади, ігнорування специфіки регіону;

в) рейтинг партій є наступним: ДемПУ – 5%, НРУ – 3,5%, ПЗУ – 2,1%, СПУ – 1,6%, Селянська спілка – 1,4%, Асоціація демократів Закарпаття – 1%;

г) чисельність політичних партій на кінець 1992 р. становить за неповними даними близько 10 тис. чол. (1,2% від загальної чисельності населення краю) [24].

Дещо схожі дані отримані в ході дослідження і П.Токарем. «Усього членами різних партій назвали себе 1,8% опитаних, 4,6% – симпатизують якій-небудь партії, 81,2% назвали себе безпартійними, 17,2% байдужими до політичних партій. Географічно найбільше членів партій і симпатизуючих у Іршавському (11%), Тячівському (8,4%) районах та м.Ужгороді (7,6%). Найчастіше називали себе прихильниками НРУ – 32,6% (від числа симпатизуючих), ДемПУ – 13%, УРП – 8,7%, ПЗУ – 2,2%. Частіше за інших називали себе членами партій молоді люди до 30 років». Найвищий же рівень довіри населення і як політична сила, і як соціальний інститут, здатний захистити населення, має церква (20,4% респондентів)» [25, 30].

Проводилися асоціацією дослідження і у міжвиборчий період. Поверхневі результати щодо рейтингу політичних сил області були опубліковані в газеті «Р.І.О.» [26]. На виборах 2002 р. П.Токарем були проведені ряд досліджень, але результати їх були доступними лише обласному та районному керівництву СДПУ(о).

V. Соціологічна лабораторія Закарпатського інституту ім.А.Волошина МАУП (А.Голубева). Соціологічною лабораторією за період виборчої кампанії було проведено 6 соціологічних досліджень по вивченню передвиборних настроїв громадян. Серйозна робота проведена А.Голубевою в 74 виборчому окрузі, де балотувався в депутати ВР України директор МАУП В.Бедь. Опублікованими в пресі були результати тільки одного дослідження – дослідження по виборах міського голови м. Ужгорода [27, 4-5].

VI. Комітет виборців України. Дана громадська організація на виборах 2002 р. займалась відстеженням порушень законодавства України про організацію і проведення виборів до Верховної Ради України. Результати роботи можна знайти в мережі Інтернет на сайті ЦВК.

Окремо слід відмітити дослідження передвиборних настроїв краян та прогноз результатів виборів 2002 р. колишнього заступника голови ОДА А. Колібаби, який є прихильником ВБ В.Ющенко «Наша Україна». Результати досліджень опубліковані ним в газеті «Срібна Земля. Фест» [28, 5]. На основі аналізу результатів опитування громадської думки А.Колібаба робить ряд цікавих висновків про динаміку електоральних настроїв закарпатців, про чинники впливу на результат голосування, про рейтинг політичних партій в області.

Заслуговують на увагу і соціологічні дослідження, які проводилися напередодні і після парламентських виборів 2002 р. **В.Пашенко.** В червні 2002 р. ним була утворена громадська організація «**Закарпатський інститут політичних досліджень**», яка прийняла участь в виборчій кампанії по перевиборах міського голови м. Мукачева [29]. В.Пашенко та інші представники новоутвореної структури працювали в виборчому штабі

В.Петьовки, кандидата, який був підтриманий ВБ В.Ющенка "Наша Україна".

Емпірична база даних про діяльність політичних партій, їх рейтинг, участь у виборах почала створюватись і на кафедрі політології УжНУ. В 2001 та 2002 рр. були проведені опитування лідерів найбільш впливових політичних партій в області. В 2002 р. кафедра політології УжНУ (завідувач проф. М.Вегеш) разом з НДІ карпатознавства (директор проф. М.Вегеш) видали тематичний збірник «Партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи» [30].

В збірнику розміщені ряд статей про діяльність найбільш впливових осередків політичних партій в області [31; 32], про перебіг виборчих кампаній по виборах Закарпатської обласної ради та міського голови м.Ужгорода в 1998 році [33; 34].

Таким чином, в електоральних дослідженнях на Закарпатті умовно можна виділити наступні основні напрямки:

- а) розробка методологічних засад дослідження виборчого процесу;
- б) аналіз результатів виборів до Верховної Ради України, місцевих органів влади;
- в) аналіз президентських виборів 1994, 1999 рр.;
- г) характеристика діяльності осередків політичних партій в Закарпатській області;
- д) дослідження електоральних процесів в країнах з якими межує Закарпаття (Польща, Угорщина, Словачія, Румунія);
- ж) вивчення впливу етнічних чинників на результати виборів та участі у виборчому процесі національно-культурних товариств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Токар П., Токарчик Н. Політичні партії в Закарпатті. – Ужгород, 1998. – 118 с.
2. Токарчик Н. Вибори-98 в Закарпатті. Соціолого-політологічний аналіз // Новини Закарпаття. – 1998. – 8 травня.
3. Остапеч Ю. Регіональні особливості парламентських виборів 2002 р. в Закарпатській області // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Історія». – Випуск 7. – Ужгород, 2002. – С.96–102; Вегеш М., Остапеч Ю. Регіональні особливості електорального процесу в Закарпатській області 1991–2002 рр. // Регіональні студії. – Вип.5. – Ужгород, 2002. – С.76–86.
4. Де два закарпатці, там понад 40 вождів // Срібна Земля-Фест. – 2000. – 13 вересня; Рейтинг відомості та довіри до політичних партій м.Ужгород (липень 2000) // Срібна Земля. – 2000. – 21 жовтня.
5. Токар М. Партії національних меншин Закарпаття (20–30-ті роки ХХ ст.). – Ужгород, 2002. – 24с.
6. Токар М. Проукраїнські політичні партії Закарпаття в 1919–1939 роках. – Ужгород, 2001. – 175с.
7. Вегеш М. Карпатська Україна 1938–1939 років у загальноєвропейському історичному контексті. – Ужгород, 1997. – 457с.
8. Офіцинський Р. Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини (1939–1944). – Київ, 1997. – 244 с.
9. Нариси історії Закарпаття (1918–1945) / Гранчак І. (відп. ред.). – Ужгород: Закарпаття, 1995. – 663 с.
10. Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / М.М.Вегеш, М.В.Делеган, О.Д.Довганич та ін. [Відп. Ред. М.Вегеш]. – Ужгород: Карпати, 2002. – 709 с.
11. Лемак В.В. Державно-правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації. – Ужгород: Ліра, 2002.–248с; Лемак В. Становлення і розвиток партійної системи Чеської республіки (1989–2000 рр.) // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С.247–257.
12. Кіш Т., Остапеч Ю. Партії і вибори в Угорщині 1990–1998 рр. // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С.257–275; Остапеч Ю. Парламентські вибори в Польщі // Там само. – С.275–280.
13. Приходько В. Трансформація масових громадських рухів у Чехії та Словаччині в 1990–1991 рр.: порівняльний аналіз партійно-політичної структуризації // Там само. – С.283–293; Приходько В. Вплив парламентських виборів 2002 р. у Чехії і Словаччині на Центрально-Східну Європу // Carpatica – Карпатика. – Випуск 19: Історія і культура Карпат (до десятиріччя НДІ карпатознавства). – Ужгород, 2002. – С.334–345; Приходько В. Сучасна українська історіографія про системні суспільно-політичні зміни у ЧР і СР // Carpatica – Карпатика. – Випуск 18: Історія, політологія, культура: минуле і сучасність. – Ужгород, 2002. – С.331–338.
14. Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: Рік 2002 – завершення трансформації? // Регіональні студії. – Вип. 5. – Ужгород, 2002. – С.103–116.
15. Вегеш М., Остапеч Ю. Політичні партії в Україні 1991–2001 рр. // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С.275–280.

16. Остапеч Ю., Шестак Н. Загальна характеристика парламентських виборів 2002 р. в Україні // Carpatica – Карпатика. – Випуск 21: Політологічні студії: історія, теорія, практика. – Ужгород, 2003. – С. 278 – 328.
17. Горобченко І., Остапеч Ю. Осередки політичних партій в Закарпатській області (1991-2001 рр.) // Політичні партії в Україні 1991-2001 рр. // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С. 78 – 96.
18. Богдан В. Вибори-2002: результати, оцінки, прогноз-3. Особливості виборів до обласної та місцевих рад у Закарпатті // Європа-Центр.–2002.– 4 травня; Богдан В. Вибори-2002: результати, оцінки, прогнози // Європа-Центр.–2002.–13 квітня; Богдан В. Вибори-2002: результати, оцінки, прогнози-4. Моральні підсумки останніх виборчих перегонів // Європа-Центр.– 2002.– 11 травня.
19. Пелин А. Виртуальное пространство политических партий Украины // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С. 167–172.
20. Олень З. Кому симпатизують ужгородці? // Закарпатська правда. – 2002. – 4 вересня.
21. Токар П. Регіональне управління і ринок. – Ужгород, 2001. – 184 с.
22. Токар П. Національний рух на Закарпатті: 1988–1993 рр.: Соціолого-політологічний аналіз. – Ужгород, 2002. – 148 с.
23. Мигович І.І., Колібаба А.В. Соціальне самопочуття і ціннісні орієнтації закарпатців. – Київ-Ужгород, 1994. – 147 с.
24. Там само – С. 63 – 64.
25. Токар П. Національний рух на Закарпатті: 1988–1993 рр.: Соціолого-політологічний аналіз. – Ужгород, 2002. – 148 с.
26. Токар П. Больові точки Закарпаття: зневіра, соціальна напруженість // Р.І.О. – 2001. – 24 березня.
27. Бедь В. Вересневі вибори ужгородського мера у світлі соціологічних досліджень і політичних реалій // Срібна Земля. – 2002. – 27 липня.
28. Колібаба А. Українське суспільство нині нагадує розбалансовану систему, яка не може функціонувати стабільно // Срібна Земля – Фест. – 2002. – 18–24 квітня.
29. Пашенко В. До демократії у нас ще шлях не близький, але результати мукачівських виборів виявилися прогнозованими та закономірними // Срібна Земля – Фест.– 2003.– 9 липня; Пашенко В. Мукачівські вибори як дзеркало української демократії // Срібна Земля – Фест. – 2003.– 30 липня.
30. Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – 295 с.
31. Ткаченко Н. Партія “Демократичний Союз” // Carpatica – Карпатика. – Випуск 16: Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної та Південно-Східної Європи. – Ужгород, 2002. – С. 106 – 110.
32. Рояк М. Аграрна партія України // Там само. – С. 119 – 123;
33. Рояк М. Обласна рада народних депутатів, її структура, особливості формування, місце в структурі владних відносин у суспільстві // Там само. – С. 228 – 234.
34. Лазорик В. Вибори органів місцевої влади в 1998 р. в м. Ужгороді // Там само. – С. 234 – 239.

РЕЗЮМЕ

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭЛЕКТОРАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ (1991-2002 ГГ.)

Остапеч Ю.А. (Ужгород)

В статье рассматриваются основные направления электоральных исследований в Закарпатской области, даётся анализ работы центров по изучению общественного мнения.

SUMMARY

THE MAIN TRENDS OF ELECTORAL INVESTIGATIONS IN THE TRANSCARPATHIAN REGION (1991 – 2002)

Ostapets J. (Uzhgorod)

The article deals with the main directions of the electoral research in Transcarpathian region. Also activities of the Centers of the public opinion research is analysed.